

Spencer Millham (Fordította: Neményi Eszter)

MINDENHOL JÓ, DE LEGJOBB OTTHON

Spencer Millham professzor sok éves tapasztalattal rendelkezik az intézményes ellátásban vagy nevelőszülőknél élő gyermekekkel folytatott munkában. Cambridge, London és Bristol egyetemének oktatója volt, és 1965-ben megalapította a Darlington Szociális Kutatási Egységet, mely egy nemzetközi hírű gyermekvédelmi kutatóközpont. Számos tanulmánya jelent meg az oktatás, a nevelőszülői munka, a gyermekvédelem és a fiatalok bűnelkövetés témakörében. Éveken át tevékenykedett a szociálpolitika professzoraként a bristoli egyetemen. Gyermekekkel és fiatalokkal folytatott munkája elismeréseként 1995-ben elnyerte a Brit Birodalom Uralkodója, a Királynő Érdemrendjét.

Spencer Millham előadása az 1998. augusztusi Európai Nevelőszülői Konferencián hangzott el Nyíregyházán.

Egyik legkorábbi – de korántsem legkellemesebb – emlékem, ahogy anyám sírva visz át a lángokban álló Londonon egy vasútállomásra, zűrzavar és záporozó bombák között, nyakamban egy cédulával, melyre nevemet és címemet írták. Szigorúan megtiltották, hogy összerágjam a papírt, és a többi megvadult gyerekkel együtt egy tehervonatra raktak, mert aznap az volt az egyetlen szállítóeszköz, amely elindulhatott. Jópár órával később egy messzi, vidéki vasútállomás platformján sorakoztattak fel minket. „Vigyük őt” – mondta egy furcsa ember – „ártalmatlannak és engedelmesnek látszik”, így kapván hatévesen az első visszajelzést társas készségeimről. „Válasszuk őt, még rajta van az iskolai nyakkendője.” Ugyanis a nyakkendő Angliában tökéletes mutatója az iskolai végzettségnek és társadalmi hovatartozásnak, és fontosabb a megfelelő nyakkendőt viselni, mint nadrágot. A nadrág elvesztése még megmagyarázható, de a nyakkendő hiánya, vagy a nem megfelelő nyakkendő viselése helyrehozhatatlan hiba.

Ezután négy évig nem láttam a családomat, akikkel – telefon hiányában – levélben és az ima által tartottunk kapcsolatot.

Joggal kérdezhetik, hogy e konferencia szervezői mi okból hívtak meg egy öregembert, aki megette már a kenyere javát, csak hogy háborús gyermekkorán merengjen. De az Egyesült Királyságban 1939 és 45 között a háború nagy hatást gyakorolt a gyerekek, fiatalok és vér szerinti családjaik társadalmi megítélésére. A gyermekvédelemben ma is élvezhetjük a háború alatti törvényhozás jótékony hatásait.

Először is a háború majdnem 600. 000 gyereket és 50. 000 fiatal anyát és csecsemőjét űzte el a nagyvárosokból, akik a festői szépségű, bájos angol falvakba és püspöki városokba vetődtek. A jómódú közép- és felső osztályok otthonait szegény gyerekek népesítették be, mert akinek helye volt, kötelessége volt gondoskodni róluk. Devonshire hercegnője például 150 gyereket vett magához Sheffieldből, a közeli, ámde igen szegény ipari városból, így fényűző otthona bentlakásos iskolává változott. A gyerekek többségének szegénysége és rossz egészségi állapota sokként hatott a jómódú hölgyekre, akik azt hitték, a szegénység olyasvalami, amiről utoljára Charles Dickens írt száz évvel azelőtt.

Hasonló dolgok aggasztották a hadügyi vezetést is: az ifjú újoncok legtöbbször olyan sovány volt, hogy az ellenséges golyók el sem találták őket. Valamit tenni kellett.

1943-ban befolyásos hölgyek egy csapata ment Westminsterbe, a kormány elé. Mr. Churchill a hölgyek láttán sokkal nagyobb pánikba esett, mint a német tankoktól, és sürgős

beavatkozást ígért, melynek eredményeként 1945-ben vizsgálóbizottságot hoztak létre Dame Myra Curtis vezetésével. Beszámolója alapvető gyermekvédelmi változtatásokhoz vezetett 1948-ban. Ugyancsak nagy szerepe volt a változásban annak a klinikának, melyet a háború okozta költözésekkel és változásokkal megbirkózni nem tudó gyerekek számára hoztak létre. Anna Freud és Winnicotték munkájának hatására hozták létre a ma is működő tanácsadó klinikákat kórházainkban, a problémás gyerekek szüleit segítő.

4 Család, gyermek, ifjúság 1998/5

TANULMÁNY DE LEGJOBB OTTHON

A háború szintén érzékenyette az egész népet a szeparáció fájdalmára és következményeire – a válási arány drasztikus növekedésnek indult, az egyedülálló gyerekevelés általánossá vált, mindez további nyomást gyakorolt a gyermekvédelmi szolgálatokra.

A háború végeztével pedig a kormányzat attól félt, hogy sok szegény szülő nem akarja majd hazavinni gyermekét. Előzetes számításai szerint 50-60. 000 gyerekért soha nem jelentkeztek volna. Ennek persze éppen az ellenkezője történt: számtalan anya vitte haza gyerekeit jóval az előtt, hogy a hatóságok megszervezhették volna visszatértüket. Valójában az anyáknak sokkal sürgősebb volt gyermekük, mint katonáskodó férjük visszakapása, akik közül sokan nem találták olyan könnyűnek a hazautat. Mindez egyértelműen rombolta szét az ittas, nemtörődöm szülők képét, akiket nem érdekel, mire van szükségük gyermekeiknek, és a kiszolgáltatott gyerekekét, akik legjobban jártak, ha kimentik őket szülei karmai közül és hosszú időre elszakítják tőlük.

Háborús élményeim hosszú távú érdeklődés útját nyitották meg a változás és szeparáció, a gyerekek alternatív ellátása iránt, és ez az érdeklődés vezetett a Bristol és Cambridge Egyetemi Kutatóközpontok létrehozásához is, melyben segédkeztem.

A háborút követő évek során mind az egészségügyi ellátásban, mind a közép- és felsőfokú oktatásban és a rászoruló családoknak nyújtott pénzbeni ellátásokban alapvető reformok következtek, de legjobban érezhetőek a reformok a rászoruló, iskolai problémákkal küzdő vagy bűnelkövető gyerekek és fiatalok ellátásában voltak. Ahogy Maurice Bridgeland írja A gyógypedagógia úttörői című munkájában: a háború nélkül nehezen képzelhető el, hogyan valósultak volna meg az oktatás jelentős reformjai.

Az 1948-ban készült Curtis Report azt javasolta a kormányzatnak, hogy a helyi hatóságokon belül hozzon létre gyerekek helyzetével foglalkozó osztályokat, az egyetemeken pedig indítsa el a szociális munkás képzést. A jelentés hangsúlyozta a családorientált jóléti szolgálatok létrehozásának szükségességét, és javasolta a valamilyen okból családjukban nem nevelhető gyerekek és fiatalok intézményes nevelésének visszaszorítását, valamint a háború alatt már bevált alternatív családformák (pl. a nevelőszülői ellátás) támogatását. Mindezek mellett a háború utáni években a gyermekek megmentésének vezérlő elvét elkezdte felváltani a családok erőforrásként való kezelése, a gyerekek otthon tartása, illetve valamiféle krízis esetén gyors visszahelyezése. Az 1969-es és 1989-es törvények a gyermekekről ezt a kezdeményezést folytatták.

Ez a vér szerinti családokra irányuló figyelem, a gyerek családban hagyása a szegénység, bántalmazás vagy elhanyagolás ellenére, tudományos kutatás és a gyermekorvosok és gyermekpszichológusok klinikai gyakorlatának eredménye. A családokkal való törődés, a gyerek családban hagyása minden lehetséges esetben és a család erősítése, képessé tétele

nem a háború során oly sok család által tapasztalt szeparáció fájdmájára adott reakció volt, ahogy nem volt semmi köze a konzervatív ifjúságpolitikához sem, melyet az ötvenes, hatvanas évek munkaerőhiánya tett szükségessé. A klinikai gyakorlat, az oktatás, a lelki egészség és a gyermekvédelem területén végzett kutatások sorozata egybehangzóan igazolta a vér szerinti és tágabb család kulcsfontosságát a gyerek egészségében, boldogságában és teljes fejlődésében. Ezeknek köszönhetően tudjuk, hogy a családtól való elszakadás hosszú távon akkor is káros hatású, ha a szeparáció az adott pillanatban jogosnak és szükségesnek tűnik.

Nem szükséges emlékeztetnem önöket Winnicott, Anna Freud, Dorothy Burlingham, Mia Kelmer Pringle, Melanie Klein és mások munkáira, akik a háborús szeparáció és trauma tanulmányozásával foglalkoztak, John Bowlbyéra a kötődésről és anyai deprivációról, vagy ennek kritikai értékelésére Tizardék és Michael Rutter által. Bár ezek a művek sokban eltérnek egymástól, abban egyetértenek, hogy a gyerek elszakítása szüleitől csakis akkor engedhető meg, ha biztosak vagyunk benne, hogy valami jobbat nyújthatunk neki. A továbbiakban röviden bemutatom, hogy az állam. Legyenek bármilyen tiszteletreméltóak a szándékai, magasröptűek az elképzelései és bőségesek forrásai, nem tudja betölteni a szülő szerepét, nagyon ritkán nyújt valami jobbat a gyereknek saját családjánál, általában azonban csak rosszabb, erősen kártékony tapasztalattal sújtja a gyerekeket.

Az 1950-es és 60-as években mind az oktatás, mind a gyermekgyógyászat területén számos kutatás bizonyította a szülői részvétel fontosságát. A szülők elkezdtek részt venni mindkét intézmény életében, ami jó eredményeket mutatott. Különösen fontosnak bizonyult szüleik jelenléte a különböző etnikai csoportok újonnan érkező gyerekeinek. Nem sokkal később a fiatalkorú bűnelkövetés és gyermekvédelem területén is hasonló kutatások kezdődtek, melyek nem elméleteket gyártottak a hasznavehetetlen társadalomtudósok hírnevének öregbítésére, hanem az eredményeket vizsgálták: azt, hogy mi történt a gyerekekkel a különböző beavatkozások következtében.

1965-ben, az elit bentlakásos iskolákban folytatott hosszas munka eredményeként a belügyminisztérium arra kért bennünket, hogy vizsgáljuk meg a fiatalok javítóintézeti elhelyezésének eredményeit. Ötvenhat ilyen iskolát vizsgáltunk meg Angliában és Walesben, tízet Skóciában, melyekben összesen 9600 fiú és 1000 lány nevelkedett. Bár akkorra több intézmény is legalább 200 éves múlttal tekintett vissza, addig soha senki nem nézte meg, hogy az akár igen hosszú idő után kikerülő fiatalok változtak-e, fejlődtek-e bármiben. Fejlődtek-e társas készségeik, hogyan folytatódott az életük, milyen családokat alapítottak? A vizsgálat ma is folyik, az azonban nagyon gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy ezek a javítóintézetek rendkívüli költségek árán vezettek kevés kivétellel mindig teljes katasztrófához: a bűnözés iskolái voltak, ahol az enyhe vétségekért bekerülő fiúkból az évek során képzett bűnözőket faragtak, akik aztán képtelenek voltak egy állást megszerezni vagy megtartani, és csak a hajléktalanok és elmebetegségek számát gyarapították. Ezek a fiatalok később természetesen hasonlóan kaotikus, bűnöző életmódot folytató családokat alapítottak, mint amilyenekből annak idején kiemelték őket.

Az általunk elkészített jelentés a legkevésbé sem hozta zavarba a kormányzatot, ellenkezőleg: ezen intézmények bezárásával egyszerre tudtak pénzt megtakarítani és progresszívnek tűnni, és ennek a kísértésnek persze nem tudtak ellenállni. Ha tisztességes akarok lenni a kormányzathoz, el kell mondanom, hogy soha nem próbálták sem elnyomni, sem megédesíteni munkánkat, bármilyen kritikusan ítéltük is meg tevékenységüket. A javítóintézetek kritikája, mely az 1970-es években az összes ilyen iskola bezárásához vezetett gyorsan kiterjedt a bentlakásos iskolák más formáira is, az elitiskolákra, a magatartászavaros, tanulási nehézségekkel küzdő vagy mozgáskárosodott fiatalok speciális

iskoláira, és még a kiscsoportos gyermekotthonokra is: ezek mindegyike alkalmatlannak bizonyult gyerekek nevelésére. Ahogy a bűnelkövetők is, a gyerekek legtöbbször ma már otthon él, szociális munkás támogatásával. Az intézményes nevelésben élők száma drasztikusan csökkent minden területen: a kb. 50 000, gyermekotthonban élő gyerek közül az utóbbi 8 évre nem maradt több 10 000-nél, a 11 000 fiatalkorú bűnelkövetőből kevesebb, mint 1000 maradt intézetben. Még a jó hírű bentlakásos iskolák is bajba kerültek, diákjaik száma kevesebb, mint egy évtized alatt 140 000-ról 90 000-re esett vissza.

A családtól való távollét nem népszerű, és semmi okunk sajnálni ezen intézmények elvesztését, melyek képtelenek bizonyultak megtartani abbéli ígéreteiket, hogy javítanak majd a gyerekek életéselyein, vezetőik pedig gyakran komplett örültek voltak.

Egyszer megkérdeztem egy nagy javítóintézet igazgatóját, mi a legfőbb célja, valami olyan válasza számíthatna, mint mondjuk a bűnelkövetés megelőzése. Ő azonban az égre emelte szeméit és azt mondta: a halálra készítem fel a fiúkat. Hát ezt nem könnyű kutatási szempontból értékelni.

Az 1970-es években egyre szaporodtak a szomorú bizonyítékok az állami gyermeknevelés eredményeiről és nem csak az intézmények, hanem a nevelőszülői otthonok, alternatív családi ellátások és még az örökbefogadás kapcsán is. Jane Rowe rávilágított sok elkülönített gyerek problémájára, akik sokáig vártak elhelyezésükre. Roy Parker a nevelőszülőknél élő gyerekeket vizsgálta, és sok kudarcot, visszavitelt talált. Felsorolhatatlanul sok tanulmány világított rá bántalmazásra, az állami gondozásból kikerülő fiatalok izolációjára, sokuk hajléktalanná válására, drogfogyasztására és a bűnelkövetés gyakoriságára.

Jane Aldgate, az Oxfordi Egyetem kutatója rámutatott az állami gondozásban felnövő gyerekek gyenge iskolai teljesítményére, Sonia Jackson pedig rossz egészségi állapotukra.

1984-ben felkértük bennünket a családjuktól hosszú időre elszakított gyerekek problémáinak kutatására, a vér szerinti családjukkal való kapcsolattartás kérdéseire, és a szülőkkel való kapcsolattartás esetleges előnyeinek felderítésére. Továbbá érdekelték a kormányzatot a gyerekek tapasztalatai a rövid illetve hosszú távú elhelyezésről. Három hónapos intervallumokban 450, otthonából kiemelt, az állami intézményrendszerbe belépő gyereket vizsgáltunk meg, akik hosszabb ideig – akár 5 évig – maradtak ott. Ez a kutatás, mely meghatározta az ezt követő politikai döntéshozást képet adott az egész ország helyzetéről. Itt csak eredményeink egy részét tudom felvillantani.

Először nézzük a gyerekeket és fiatalokat. A szeparáció és az átgondolatlan, elhamarkodott elhelyezés nyilvánvalóan aggodalmat, depressziót keltett bennük, elutasítottak, reményvesztettnek érezték magukat, és amit különösen gyűlöltek: megbélyegzettnek, másnak. Ezt a fiatalok és kisgyerekek egyaránt átérték, és ettől váltak olyan elutasítónak, agresszívnek, ellenségessé. Egyszer egy kislány ezt mondta: bár csak befogtam volna a szám, hallgattam volna apám szexuális viselkedéséről. Most itt vagyok, mérföldekre az otthonomtól, elvesztettem a barátaimat, az iskolámat, mindenemet, ő pedig otthon ül és engem nevez hazugnak.

Sok fiatal nem érti, mi történik, és nyugtalanságuk képtelenné teszik őket arra, hogy akár a leggondosabban előkészített magyarázatot is megértsék. Ezzel először 30 évvel ezelőtt találkoztam, amikor rájöttem, hogy a javítóintézetis fiúk kétharmadának fogalma sem volt arról, miért is kellett otthonról eljönnie. Ebből nyilvánvaló, mennyire irreális és elméleti jelentőségű a büntetés vagy változtatás.

Ezt a nyugtalanságot csak fokozza, hogy nem tudják, hogyan viselkedjenek, mit várnak el tőlük. Nemrég voltam egy, nehezen kezelhető fiúk számára létrehozott, biztonságos, terápiás közösségben. A fiúk a nap fontos eseményére, a csoportos beszélgetésre vártak.

Mire való ez a beszélgetés? – kérdezte egy új fiú, aki éppen akkor érkezett. Arra, hogy megoszd problémáidat a szakemberekkel – válaszolta egy másik. De nekem semmiféle problémám nincs, mondta az új fiú. Hát akkor – felelte az „öreg róka” – gyorsan találj ki valamilyen problémát, különben soha az életben nem kerülsz ki erről a helyről!

Minden korcsoportból és a legkülönbélebb okokból emelik ki a gyerekeket családjaikból. Legtöbbjük, körülbelül kétharmaduk gyorsan visszatér, de egyharmaduk tovább marad. Úgy tűnik, a hat hét tekinthető fordulópontnak, utána rohamosan csökkenek a visszatérés esélyei.

Az idő előrehaladtával a gyerekek izolációja csak nőtt, a szülők látogatásai egyre ritkábbá váltak, mert sem a szociális munkások, sem az új hely dolgozói nem támogatták azt. A nevelők képtelenek mutatkoztak odafigyelni arra, mekkora stresszt jelentett a látogatás a büntudattal és kudarcokkal küzdő szülők számára. Az anyák mérföldeket zötykölődtek a látogatásra, végigsírták a hazautat, és többé nem mentek vissza.

Mire két év eltelt, majdnem minden hosszú távra elhelyezett gyereknek át kellett élnie a szüleivel és tágabb családjával való kapcsolattartás nehézségeit: az apák, nagyszülők és testvérek eltűnését életükből.

A gyerekek közel harmadának semmiféle kapcsolata nem volt családjával, bár az esetek 95 százalékában semmiféle szakmai indok nem volt a kapcsolattartás korlátozására. Ugyanakkor a mi és mások kutatásai egybehangzóan bizonyították, hogy azok a gyerekek, akiknek szülei nem tűntek el életükből, mind a tanulással, mind a társas életben jobban boldogultak, pszichológiai állapotuk jobb volt, boldogabbak voltak. June Thorburn és kollégái hasonló eredményekre jutottak a nevelő- vagy örökbefogadó szülőknél élő gyerekek esetében is. Sajnálatos módon az állandóság sem valósult meg. Az elhelyezések közel fele átmeneti volt, a gyerekek általában valamilyen intézményben várták, mi következik. Ez különösen igaz volt a 8-10 éves gyerekekre és idősebb fiatalokra. A biztonság hiánya erősen megnövelte náluk a problémás viselkedés előfordulási valószínűségét. Egy állami gondoskodásban élő gyerek elhelyezése átlagosan háromszor változott két év leforgása alatt: minél problémásabb gyerekről volt szó, annál gyakrabban változott elhelyezése, amitől a dolgok csak rosszabbra fordultak. A fiatal felnőttek intézetekben kötöttek ki, ahonnan megszöktek, és gyakran hamarosan börtönbe kerültek vagy prostituálódtak.

A hosszú távú nevelőszülői elhelyezés esetén mindennapos a kudarc, az öt éven felüli, nevelőszülőkhöz kerülő gyerekek 30 százalékát kell máshova helyezni, a tíz éven felüliek felét, tinédzserkorban pedig minden három nevelőszülői elhelyezésből kettő bizonyul sikertelennek. Az intézetekben ennél is rosszabb a helyzet, főleg, mert ide már azok a problémás fiatalok kerültek, akik nem bírtak megmaradni máshol. Még a fiatal gyerekeknél olyan jól működő örökbefogadás is aggasztó arányban bomlik fel, ahogy a gyerekek idősebbek lesznek. Az azonban nyilvánvaló, hogy az elhelyezések felbomlása sokkal kevésbé valószínű azokban az esetekben, amikor a szülők és a tágabb család kapcsolatban marad a gyerekkel, és ha a testvéreket együtt helyezik el, akár van esély a visszakerülésre, akár nincs.

Az állami ellátórendszer csődje távolról sem csak az állandóság biztosításának hiányában nyilvánul meg, hanem az egészségügy, az oktatás és a társas készségek területén is. Alapos kutatások támasztják alá azt az állítást, hogy a „jóléti” beavatkozások nem érik el céljukat. Igaz, hogy ezen fiatalok legtöbbször már sérült, mire kiemelik családjából, és így nem éppen ígéretes alanya a különböző beavatkozási kísérleteknek, de az állami gondozás három-négy éve alatt mégiscsak inkább javítani kéne életésélyeiket, nem megsokszorozni és súlyosbítani a „hozott” problémákat. Ezek a szegény gyerekek elvesztek a rendszerben, hiányzott életükből az állandóság, a feltétel nélküli szeretet, a hosszú távú elkötelezettség és a

kölcsönös, folyamatos kapcsolat lehetősége. Ezt senkitől sem kapták meg, mert az adott rendszerben senki nem volt képes ezek biztosítására.

A szülők és családtagok kizártnak érezték magukat: elfelejtettek, stigmatizáltak, képességeiket és szeretetüket pedig egyszerűen figyelembe sem vették. Jogaik nem voltak, nem szólhattak bele, mi történjen a gyerekekkel, eszköztelenül álltak, akárcsak gyerekeik. A nagyszülők és a tágabb család szóba sem került, csak annyit vártak tőlük, hogy maradjanak csendben és adjanak hálát az államnak, amiért felkarolta a gyerekek és fiatalok nevelésének problémáját, melyre a család oly nyilvánvalóan képtelen volt. A kétségbeesetten segítségre szoruló családok képtelenek voltak segítséget kérni abbéli rettegésükben, hogy ha szólnak, örökre elbúcsúzhatnak gyermekeiktől. Nem működtek jobban az alternatív családformák sem. A nevelőszülők alig kaptak támogatást, és nem készítették fel őket erre a rendkívül nehéz feladatra. Alulfizették őket, nem tájékoztatták őket a gyerekek előéletéről, mert a gyerekeknek helyet kereső szociális munkások attól féltek, hogy az igazság a legtöbb gyerek esetében elrettentené a legjobb szándékkal segíteni akaró nevelőszülőket is.

Az intézetek természetesen ennél is rosszabbul funkcionáltak, problémás fiatalok gyűjtőhelyeivé alakultak, melyet állandóan botrányok tépáztak tovább. A személyzet rövid időt bírt ki ezeken a helyeken, és legtöbbször örökre kiszállt a segítő szakmából.

Tanulmányunk, melyet rövidesen egy másik is követett a hazatérés nehézségeinek témakörében, nagy zavarba hozta a kormányzatot és a szociális munkásokat, különösen azzal az állítással, hogy furcsa módon az állami gondozásból kikerülő gyerekek legtöbbször hazatért családjához, abba a környezetbe, melyet annak idején túl veszélyesnek és teljesen alkalmatlannak találtak egy gyerek nevelésére. Mikor minden tudományunk, a terápia hosszú órái, a véget nem érő eszmegbeszélések és a szociális munkások közreműködése befejeződött, a gyerekek hazamentek. 25 éves korukra csaknem mindegyikük, 92 százalékuk eltöltött bizonyos időt otthon a családdal, majdnem mindenki szoros kapcsolatokat tartott valakivel otthoni környezetéből. A legerőszakosabb bűnelkövető fiúk éppúgy, mint a szülők által kezelhetetlen lányok és a bántalmazott gyerekek egyaránt hazamentek, annak ellenére, hogy intézményes nevelésük alatt a szülőkkel és családdal való kapcsolattartás és munka igencsak kevés figyelmet élvezett. Ezen zavarba ejtő eredmények láttán a kormányzat – és itt szeretnék mindenkit arra biztatni, hogy minden döntés után értékelje az eredményeket, mert enélkül a különböző intézkedések nagy valószínűséggel lesznek elhibázottak – elhatározta a gyerekeket érintő szabályozás általános visszafogását nemcsak az állami ellátórendszer területén, de minden gyerekre nézve, ide értve a külön élő vagy elvált szülők gyerekeit, a bármilyen okból családjukon kívül élőket pl. bentlakásos iskolák tanulóit, kórházban lévő vagy távoli egyetemeken tanuló gyerekeket. Ennek eredményeként az 1989-ben hatályba lépett törvény a gyermekekről a szülők és gyerekek támogatását, megerősítését hangsúlyozza, önkéntessé teszi az alternatív ellátások igénybevételét és fontos szerephez juttatja a tágabb családot.

Íme néhány részlet a törvényhez csatolt útmutatásból, a végrehajtási utasításból és magából a törvényből, mely vízvázalóként bizonyult a gyerekek és családok megítélésében.

A törvény értelmében a gyerekek számára összehasonlíthatatlan előnyt jelent, ha átélhetik a normál családi életet saját, vér szerinti családjukban, ezért mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a gyerek otthona és családi kapcsolatai megmaradjanak számára. Szolgáltatások széles köre – köztük a rövid távú családon kívüli elhelyezés – vehető igénybe arra az időre, amíg a különösen nehéz helyzetbe kerülő családok problémái rendeződnek. A törvény megköveteli a család helyzetének rendezésére irányuló szolgáltatások biztosítását.

A szülők önálló, saját szükségletekkel bíró egyének. Még ha a szolgáltatásokat elsősorban a gyerekekre való tekintettel fogalmazzák is meg, a szülők saját jogon is jogosultak

segítséget kapni. Ahogy vannak sérülékenyebb gyerekek, úgy lehetnek anyák és apák is. Szülői tevékenységüket átmenetileg vagy tartósan korlátozhatják szegénység, rasszizmus, rossz lakásviszonyok, munkanélküliség, egyéni vagy házassági problémák, betegség, pszichiátriai probléma vagy korábbi traumatikus élmények. A szülői készségek hiánya vagy a megfelelő körülmények biztosításának képtelensége nem keverhető össze a szeretet hiányával vagy a felelőtlenséggel.

A szülőkkel való munkakapcsolat kialakítása többnyire a gyerekek számára nyújtott kiegészítő vagy helyettesítő ellátás biztosításának leghatékonyabb módja. Azok a módszerek, melyek ellenségessé teszik, elidegenítik, leértékelik vagy marginalizálják a szülőket csak balul üthetnek ki.

A bármiféle kötelezés útján történő állami nevelésbe vétel önmagában ellentmond minden alapelvnek, ahogyan a gyermek helyi hatóság általi elhelyezése is. Ha a családon kívüli elhelyezés feltétlenül szükségessé válik, a legkevésbé korlátozó jogi formulát kell alkalmazni.

Ha a fiatalok nem maradhatnak otthon, meg kell vizsgálni a rokonoknál vagy barátoknál történő elhelyezés lehetőségét mielőtt bármilyen más elhelyezési formát keresnénk. Kutatási eredmények bizonyítják, hogy a rokonoknál történő elhelyezések lényegesen sikeresebbek, mint a családon kívüliek.

Ha a fiatalok külön kényszerülnek élni vér szerinti családjuktól, őket is és szüleiket is megfelelően tájékoztatni kell a lehetséges alternatívákról, és segíteni őket abban, hogy hozzájárulhassanak a nevelés legmegfelelőbb formájának megfontolt kiválasztásához. A gyerekek és fiatalok többsége számára ez valószínűleg egy rövid vagy hosszabb távú, családban való elhelyezés, de néhány fiatal egyértelműen előnyben részesíti a kis csoportos formát, ahogy egyes szülők számára is fenyegetőnek tűnhet gyermekük nevelőszülőkhöz adásának gondolata.

Ha családon kívüli elhelyezésre kerül sor, azonnal lépéseket kell tenni a mielőbbi visszakerülést biztosítandó. A nevelésbe vételt követő első hat hét kulcsfontosságú, és ez alatt az idő alatt a szociális munkát folytatni, sőt fokozni kell akkor is, ha a pillanatnyi krízis megoldódni látszik.

A szülőktől el kell várni, hogy megtartsák a gyermek iránti felelősségüket és olyan szoros kapcsolatban maradjanak vele, amennyire ezt a gyerek jóléte szükségessé teszi. Ehhez minden segítséget meg kell kapniuk akkor is, ha a gyerekek átmenetileg vagy tartósan nem élhet otthon. A szülőknek részt kell venniük minden, gyerekükkel kapcsolatos döntés meghozatalában, és csak különleges esetekben fordulhat elő, hogy nem hívják meg őket a helyzet újraértékelésekor vagy esetkonferenciák rendezésekor. Ha nem hívják meg őket, ennek okairól tudniuk kell, a döntés pedig igazolt és dokumentált kell legyen. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az ilyen megbeszéléseken való részvétel félelmetes lehet a szülők számára, különösen, ha ők az egyetlen színes bőrű résztvevők, ha az angol nem anyanyelvük, vagy valamiféle fogyatékkal élnek. Egy barát, tolmács vagy képviselő jelenléte segítheti őket és a velük való kommunikációt is.

A testvéreket nem szabad elválasztani az állami vagy szülők által kért nevelésbe vétel során, hacsak az ilyen irányú intézkedés nem része a gyerekek szükségletein alapuló átgondolt nevelési tervnek. Amikor nagyobb családok szorulnak családon kívüli ellátásra, mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy olyan helyet találjanak nekik, ahol együtt maradhatnak. Ugyanakkor egyetlen gyerek szükségleteit sem lehet feláldozni annak érdekében, hogy testvérét kielégíthessék.

A családi kapcsolatokat látogatások és a kapcsolattartás más módjain keresztül fenn kell tartani. Mindkét szülő nagyon fontos akkor is, ha egyikük már nem él a családdal. Az apákat

nem szabad számításon kívül hagyni vagy marginalizálni. Az, ha egy szülő képtelen a kapcsolattartásra, nem értékelhető az érdeklődés és törődés hiányaként. A szülőktől el kell várni a kapcsolattartást, de joguk van ehhez anyagi és érzelmi segítséget kapni. Vannak, akik számára a látogatás nehéz és fájdalmas. A törvény előírja például, hogy minden helyen, ahol gyerekeket helyeznek el, legyen olyan telefon, amihez a gyerekek ingyen, bármikor hozzáférhetnek.

A tágabb család ugyanúgy fontos, mint a szülők, különösen a nagyszülők és a testvérek. A család barátainak is fontos szerepük lehet. Színes bőrű családok esetében különösen gyakori, hogy különböző, nem vérrokon „nagybácsik” és „nagynénik” állnak nagyon közel a gyerekekhez. Egyéni és tágabb közösségi kapcsolatokat is lehet és kell ápolni.

A kapcsolatok folytonossága nagyon fontos, és a már kialakult szoros kapcsolatokat tiszteletben kell tartani, fenn kell tartani és fejleszteni kell. Ez elsősorban a családi kapcsolatokra vonatkozik akkor is, amikor a gyerek valószínűleg nem helyezhető vissza, de vonatkozik a nevelőkhöz és szociális munkásokhoz fűződő viszonyra is. A nevelésbe vétel vagy az elhelyezés megváltoztatása nem okozhatja szeretetkapcsolatok vagy jövőbeni segítség lehetséges forrásainak elvesztését.

Az idő nagyon fontos faktor a gyermekvédelemben, és inkább napokban és hónapokban kell számolni, mint években. Egy kiskorú gyerek nem várhat: akkor van szüksége valamire, amikor azt úgy érzi. Ha később kapja meg amire szüksége volt, az gyakran már túl késő, és minél fiatalabb a gyerek, annál kevésbé várhat. A tinédzserek esetében a várakozás megtanulása lehet a felnőtté válás része, de ennek a gyerek igényein kell alapulnia, nem a szociális munkás kényelmén vagy az ügyintéző időbeosztásán. A törvény kiemelten kéri a bíróságokat, hogy kerüljék a gyermekvédelmi ügyek halogatását.

Minden fiatalnak ki kell alakítania egy biztonságos énképet, és minden szülői vagy nevelői felelősséggel rendelkező embernek kötelessége ezt elősegíteni és megkönnyíteni. A segítség módja lehet alapvető információk átadása, melyek szükségesek az önismerethez, vagy olyan tapasztalatok biztosítása, melyek segítségével a gyerek autonómiára és önbizalomra tehet szert. Minden gyereknek – akár otthon él, akár nem – joga van tájékozódni saját és családja történetéről, és meg kell értenie múltbeli és jelenbeli helyzetét. Szükségük van továbbá arra, hogy megtanulhassanak önállóan viselkedni és önmagukat kompetens egyénként megtapasztalni. Például minden állami nevelésbe kerülő gyerek hozzáférhet az adatait nyilvántartó dokumentumokhoz, jelentésekhez, valamint törvény adta joguk az esetkonferenciákon való részvétel, akárcsak szüleiknek. Véleményüket és választásaikat meg kell hallgatni, 18 éves korában pedig minden gyereknek – beleértve az örökbefogadottakat is – jogában áll 7 szolgálat segítségét igénybe venni ahhoz, hogy felkutassa vér szerinti szüleit.

A törvény tehát ma már elismeri a vér szerinti szülők, testvérek, tágabb család, barátok, szomszédok rendkívüli fontosságát a külön élő gyerekek jólétében, valamint a kapcsolattartás, a gyors visszakerülés elősegítése és az odatartozás érzésének biztosítása elengedhetetlen szükségességét.

Felhozható mindez ellen, hogy az ilyen döntések veszélynek teszik ki a gyerekeket, újra fizikai vagy szexuális bántalmazás, elhanyagolás, bűncselekmények áldozataivá válhatnak. Ez így van, és ha egy gyerek a szociális munkás rossz döntése folytán meghal, az mindig címdoldalra kerül. De sokkal kisebb a hírértéke annak a sokkal több gyereket érintő ténynek, hogy a vér szerinti családok mellőzése elkeserítő következményekkel jár. Ugyanis a hosszú távú szeparáció eredménye nagyon gyakran izoláció, hajléktalanság, csavargás, munkanélküliség, prostitúció, bűnözés és elmebetegség.

A szociális munkások veszélyes vizeken eveznek, ezért is olyan kulcsfontosságú képzésük, támogatásuk, karrierjük és értékrendjük alakulása. Az is fontos, hogy megértéssel, toleranciával forduljunk a szegénység és betegség problémáival küzdő családok felé, hiszen ezek a problémák bennünket éppúgy megviselnének.

A gyerekek 80 százalékát nem bántalmazás, súlyos elhanyagolás vagy alkalmatlan szülők miatt emelik ki családjukból, hanem mert az anyák képtelenek megbirkózni problémáikkal a szülés utáni depresszió, mentális vagy fizikai betegségek, alkalmatlan lakáskörülmények vagy a szegénység okán. Mi pedig nem azért vagyunk, hogy ítélkezzünk a miénktől idegen életmódok felett, hanem hogy képessé legyünk, hogy javítsuk a gyerekek és családok életesélyeit ahhoz képest, ahogy ők látják, nem pedig a szerint, ahogyan mi. Fel kell ismernünk, hogy a Messiás Angliába érkeztek valószínűtlen esetén Jézus gyorsan felkerülne a veszélyeztetett gyerekek listájára. Mária és József bíróság előtt felelhetne szülői magatartása miatt, a bölcsek és pásztorok pedofília gyanújába keverednének, a Szentlélek pedig, mivel Mária csak 15 éves volt, a kiskorú megrontása és gyermekbántalmazás súlyos vádjai előtt állna, mindettől pedig alaposan felborulnának a karácsonyi szokások. Az a gyanúm, hogy a kelleténél jóval többször avatkozunk közbe.

Ugyanígy megértéssel és toleranciával kell körülvennünk a gondozásunk, nevelésünk alatt álló gyerekeket is. Jogukban áll problémásnak lenni mindama bizonytalanság, veszteség, szeparáció után, amit át kellett élniük. Persze, hogy kipróbálják az italt, kábítószer, csapongó és kielégíthetetlen a szexualitásuk, otthagyják az iskolákat, de túlélnek! Arra kellene törekednünk, hogy megóvjuk őket a morális veszélytől? Egész serdülőkoromat azzal töltöttem, hogy sportot próbáltam űzni a morális veszélyből, arcomon egy „gyere, szerezz meg”- üzenetű mosollyal, és persze a legkevesebb siker nélkül! Az egyedüli válasz a tolerancia, a megértés, és a képesség arra, hogy szemet hunyjunk. Tartsuk észben, hogy ha Michelangelo, da Vinci és Carravaggio ma lennének fiatalok, biztonságosan őrzött intézetben élnének, számtalan óra pszichoterápiában részesülnének, de senkinek nem jutna eszébe, hogy ecsetet adjon a kezükbe. Hála Istennek, a civilizáció felbecsülhetetlen szerencséjére, a reneszánsz papság éppoly erőszakos és deviáns volt, mint ezek az ifjú művészek. Nem a morális fegyverkezés idejét éljük újra: ezek a fiatalok legfőbb nemzeti kincseink: kényeztetnünk kell őket, hallgatnunk rájuk és örülnünk annak, hogy köztünk vannak.

Összegzésként elmondhatom, hogy véleményem szerint a második világháború alapvető változást hozott abban, ahogyan a gyerekek és családok szükségleteihez viszonyultak az Egyesült Királyságban. A gyermekvédelem területén ez a gyerekek megmentésébe vetett hit visszaszorulását és a családorientált jóléti szolgálatok kialakítását jelentette. A családjuktól elszakított gyerekek és fiatalok száma drasztikusan lecsökkent az évek során, főleg az intézeti nevelés és oktatás, valamint a fiatalok bünelkövetők javítóintézeti nevelése területén. Az 1949-es, 1969-es és 1989-es törvényekben fokozatosan nyert egyre nagyobb hangsúlyt a vér szerinti család szerepe és jogai, a szülők partnerként kezelésének fontossága, és a gyerekek és szülők beleszólása a gyerekeket érintő döntésekbe. Nem lehet túlbecsülni az alapos, megbízható kutatás szerepét ezen reformok kezdeményezésében és véghezvitelében. Kutatások bizonyították az állami nevelés hiányosságait, a hosszú távú szeparáció veszélyeit és az állam képtelenségét arra, hogy megfelelő családot biztosítson egy gyerek számára. Soha nem leszünk képesek azt a feltétlen szeretetet, szülői elköteleződést, a folytonosság és együvé tartozás érzetét családon kívül biztosítani egy gyerek számára, melyek mérföldkövek az egészséges, biztonságos identitás kialakításában.

Háborús emlékekkel kezdtem, és most oda térek vissza. Bár kutatásokkal jól alá lehetett támasztani mindezt a változtatást, a családban való hit mélyebből jön és sokkal régebbi annál. Az amerikai polgárháborúban James Paine írt egy dalt, melyet a front mindkét oldalán énekeltek, az amerikai tankok segítségével bejárta a világot az első világháborúban, ezrek énekeltek a másodikban:

Sivár a táj, hol lábam jár
Száz gyönyör kövezze bár
Ám a ház, hol szült anyám
Egy lelkeket rejti már
Elhagyhatnám únt falát
De engedetlen még a láb
Mert a ház, hol szült anyám
Eltaszít, de visszavár

Sajnos, közülük sokan soha nem tértek vissza. De ezeknek a katonáknak is szükségük volt a folytonosságra és az odatartozás érzésére, hát még gyermekeinknek...